

Ragıp Zarakolu: Yitik kentler

Posted on 12/08/2018

❌ İç savaş ve soykırımların en çarpıcı görüntülerinden biri de ürkütücü kent yıkıntılarıdır ve hayalet kentlerdir.

Diyarbakır'da soykırımdan kısa bir süre önce Ermenilerin işyerlerinde yangın çıkmıştı. 1915'te yarım kalan yangın, 2015 sonbaharında, Tarihi Dikranikert'in yüzde 80'inin yerle bir olması ile tamamlanmış oldu!

Bugün eski Van kenti bir hayaletten ibaret. Bir bilim ve kültür merkezi olan Harput kentinden arta kalan da sadece bir hayalet. Karadeniz'de eski Gümüşhane/Kromni de. Ya da Fethiye yakınlarındaki Kayaköy. Liste uzar da uzar. Ne diyordu Rıza Nur, Topal Osman'a "yak yık ki, geri gelme umutları olmasın!" (Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, Sansürsüz Almanya Baskısı).

Dido Sotiriyu'nun köyü Kırkica'yı Çirkince yapmışız. Sonra Şirince olmuş. Bu köyü Sevan Nişanyan bir kültür ve sanat merkezi yaptı da ne oldu?

Bodrum'u da Halikarnas Balıkcısı ve Sebahattin Eyüboğlu, Azra Erhat gibi hümanist aydınlar kazandırdı Türkiye toplumuna. Teşekkür mü ettiler? Cevat Şakir zaten İstiklal Mahkemesi'nden yırtmıştı da Bodrum'a sürgün edilmişti. Ötekiler ise, 12 Mart darbesinde aldılar boylarının ölçüsünü!

Şu sıralar elimde, Prof. Dr. Richard G. Hovannisian'ın "Tarihi Kentler ve Ermeniler" konferanslar dizisinin "İzmir" kitabı var (Aras Yayıncılık 2018).

Ulus devlet kurmanın aslında araştırılması gereken merhalelerinden biri de kent yangınlarıdır.

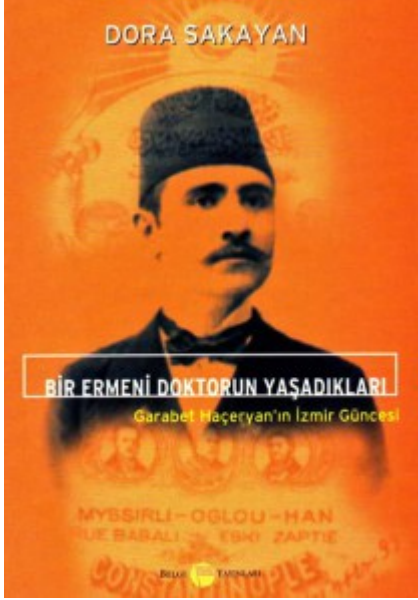
Aynı zamanda bu, yenilgi ve kaçış dönemlerinde “intikam” duygusunun da bir dışa vuruşu olmuştur.

Yunan ordusunun çekilirken, Ege’de kent yakma örnekleri, Carnegie Uluslararası Barış Vakfı tarafından raporlaştırılmıştır. Balkan savaşlarında sivil halkın maruz kaldığı felaket, “kaçkaç”ın Carnegie Vakfı tarafından raporlaştırılması gibi. Halide Edip başkanlığında bir yazar/gazeteci grubu da bunu raporlaştırmıştır. Ama örneğin İzmir yangını ve sivil halkın maruz kaldığı vahşeti es geçmeyi tercih etmişlerdir. Ancak Falih Rıfkı’nın yıllar sonra, “İzmir’i niye yaktık” diye hayıflanması dışında.

Ve Eylül ayının rehaveti içinde, uluslararası savaş gemilerinin aldırılmaz gözleri önünde, 1915 jenosidini görece telefata ile atlatan kentin binlerce yıllık yerli Elen halkı ve Ermeniler modern bir kentten kazanabilmiştir.

Ankara’da Chester Projesi için koşturan Amerikalı Amiral Bristol, Ankara’ya hoş görünmek adına her türlü müdahale önerisini reddetmiştir. Uluslararası sigorta şirketleri ise, çamura yatıp tazminat ödememek için kenti Ermenilerin yaktığı yalanına destek vermişlerdir. Kimi misyonerler ise yardım parası tırtıklamayı içlerine sindirebilmişlerdir.

Kaybedenin dostu olmaz.

2004 yılında Dora Sakayan'ın Osmanlı ordusunda tabip olan dedesini çok önemli bir tanıklık olan Ağustos/Eylül 1922 günlüğünü yayınladığım için 4 yıl yargılandım. TCK 301. Maddeden. Dava Genel Kurmay'ın "Türk ordusuna ve Atatürk'ün anısına hakaret" iddiası ile açılmıştı. Bu davanın yeni yeni edisyonunu dava dosyası ile birlikte yapmak istemiştim "Yargılanan Kitaplar" dizisinde.

TCK 301!den 4 yıl yargılanan kitap

Acaba kim "antiemperyalistti" bu savaşta? Antiemperyalizmi Sovyetlerden yardım tırtıklamak için kullanan Ankara mı, yoksa Yunan ordusu içindeki gerçek antiemperyalistler mi?

İstos Yayınları, Foti Benlisoy'un "Trakya ve Anadolu'daki Yunan Ordusunda Propaganda, Grev ve İsyan 1919-1922" adlı kitabı ile Türk-Yunan savaşının es geçilen önemli bir sayfasını aralamıştır.

Dido Sotiriyu'nun, 1975 yılında Yunan Cuntasının çöküşünden sonra yayınlattığı Η Μικρασιατική Καταστροφή και η στρατηγική του ιμπεριαλισμού στην Ανατολική Μεσόγειο (Küçük Asya Felaketi ve Emperyalizmin Doğu Akdeniz'deki Stratejisi) kitabını tercüme ettirip yayınlamayı çok istemiştim. Olmadı. İstos keşke bunu da yayınlasa.

Balkan savaşı sırasında, Osmanlı ordusu, Selanik kentinin anahtarlarını çatışmasız Yunan ordusuna teslim etmeyi tercih etmiştir. Yaklaşmakta olan ve son derece sert savaşan Bulgar ordusuna teslim etmektense...

Benzer biçimde 1916 yılında Rus ordusu yaklaşırken, Trabzon valisi kenti terk etmeden önce kentin anahtarlarını Rum Metropolitine vermiştir, "kenti sizden aldık size teslim ediyoruz" diyerek.

1915 soykırımını önceleyen ve sonrasındaki kent yangınları, başlı başına akademik olarak incelenmesi gereken konulardan biridir.

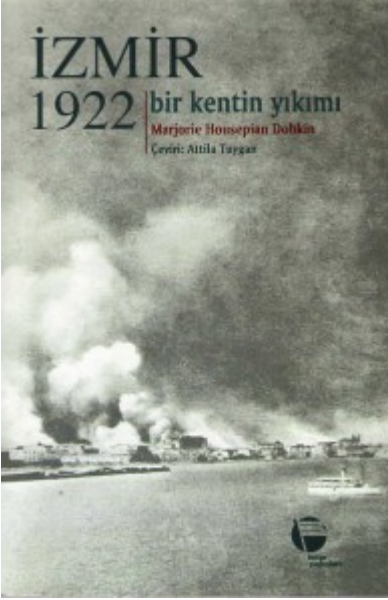
Ulus devlet projesinde, kozmopolit kent tasfiye edilmesi gereken bir unsur olarak görülmüştür.

Aslında Selanik, İzmir, hatta Konstantiniye, 20. Yy. sonunda dünyaya egemen olan globalizm anlayışının rüya kentleri olarak da tanımlanabilir.

Özellikle Balkanların denize açılan kapısı olan Selanik ve Küçük Asya'nın denize açılan kapısı olan İzmir.

İster kasıtlı ister kasıtsız çıkmış olan 1917 Selanik yangını aslında kozmopolit bir kentin sonlanmasını simgeliyordu.

Sabatayistleri de katarsak, nüfusunun yarısını Yahudilerin oluşturduğu kozmopolit bir kente, ulus devlet projesinin tahammülü mümkün değildi. Nasıl "Mekadonya" adına, "Kürdistan" adına ulus devletler tahammül edemiyor ise.

1922 Eylül İzmir yangını ise, kozmopolit bir kentin sonlanmasını simgeliyordu. Hovhannisian'ın "İzmir" derlemesinde de, sadece İzmir'in Ermeni toplumunun ve onların Latin Amerika'ya uzanışının, kültür mirasının değil, kozmopolit bir kentin öyküsünü okuyorsunuz.

Küçük Asya Felaketi ve Emperyalizm

Marenostrum edebiyat dizisini başlattığımda en severek baskıya hazırladığım kitaplardan biri, kentin bu halini anlatan Kozmas Politis'in "Yitik Kentin 40 Yılı" (sevgili Osman Bleda'nın tercümesi ile) idi. Yazar takma adını bile İzmir'in bu kozmopolit hali ile uyumlu olarak seçmişti.

İzmir sadece Elen edebiyatının değil, Ermeni edebiyatı ve basınının da önemli kültür merkezlerinden biri idi.

Dipnotlar

Öncelikle İzmirli bu kitabı okumalı. (*)

(*) Küçük bir hatırlatma: Aras'ın İzmir kitabının önemli kaynaklarından biri olan, Marjori

Housepian Dobkin'in sözlü tarih çalışması, "İzmir 1922/Bir kentin Yıkımı" Attila Tuygan'ın tercümesi ile yayınlandı (Belge Yayınları Şubat 2012).